

GECEKONDU TOPLUMUNDA BOŞ ZAMAN SORUNU VE TOPLUM MERKEZLERİ

Leisure Issues at the Gecekondu Communities and Community Centers

Ümit ONAT

Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Hizmetler Yüksekokulu

ÖZET

Gecekondu yaşamı, daha iyi koşullarda yaşama amacıyla kente gelen ve zaman içerisinde beraberlerinde getirdikleri geleneksel tutum ve davranışları değiştirmeye çalışırken, kent yaşamına uymaya çabalayan insanların yaşamıdır. Kent yaşamında, ister gecekondu bölgeleri ister diğer bölgelerde yaşayan insanlar olsun, azalan iş saatleri boş zaman olgusunu yaratmıştır. Bireyin hem kendisi,

hem de başkaları için bütün zorluklardan kurtulup seçtiği faaliyetlerle uğraşacağı zaman boş zamandır. Gecekondu insanının boş zaman değerlendirme biçimleri ile boş zamanı algılayışlarını betimlemeye çalışan bu inceleme, Ankara kentsel alanının gecekondualarında yaşayan 360 aile ile yapılmıştır. Aileler Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinden küme örnekleme seçilmiştir.

Gecekondu ailesinde boş zamanın algılanışı klasikdir. Kadınlar ev işleri, çocuk bakımı dışında kalan zamanı, erkekler ise, işten arta kalan zamanı boş zaman saymaktadır. Boş zamanların değerlendirilişinde aktif eylemlerden çok pasif eylemlere yer verilmektedir.

Boş zamanların değişik biçimlerde değerlendirilmesi kent kültürünün etkisiyle gelişecektir. Bu nedenle gecekondu insanı için çeşitli hizmet ve programların geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu organizasyonları sağlayacak hizmet modellerinden en önemlisi toplum merkezleridir.

Anahtar Sözcükler: Boş zaman, gecekondu ailesi, toplum merkezi

ABSTRACT

Gecekondu life is for the people who have come to the cities for a better life, while trying to change their traditional attitudes and behaviors, they as well as adapting to the urban life- Whether they live in the gecekondu or other areas of the cities, urban life has created a leisure for many people as a result of decreasing work hours. Leisure time defined as staying away from all the difficulties and a time to spend for selected activities. This study aims to describe the leisure activities and how it is perceived by 360 gecekondu families selected from Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle regions of Ankara using cluster sampling.

Leisure perception for the gecekondu families is classical. Woman consider the leisure as a time free from houseworks

and rearing the children, and for the man leisure mean the time available outside of work hours. When they using leisure, passivity is more of the norm than activity.

Differential assessments of the leisure will develop as a result of the culture of urban life. Consequently, developing different services and programs for gecekondu people has an importance. Community center is the most important service model to provide these services and programs.

Key words: *Leisure, gecekondu families, community centers.*

GECEKONDU OLGUSU VE KENTLİLEŞME

Gecekondu kente sonradan göçenlerce yaratılmış bir mekandır. Bir başka; deyişle gecekonduyu insanların başlarını soktuğu bir konut olarak da düşünebiliriz. Ancak gecekonduyu yalnızca bir mekan ve konut olarak ele almak eksiktir. Köy ve kent birbirinden farklı iki yaşamı sergilerken, kırdan kente göçen gecekondu insanı için kentteki yaşam, kır ile kent arasındaki bir geçiştir. Bu yaşam; genellikle yeni beklentilerle, kırdan daha iyi koşullarda yaşamayı kendilerine amaç edinerek kente gelen, zaman içerisinde geleneksel tutum ve davranışlarda önemli ölçülerde değişimler yaşayarak, kent yaşamına uymaya çabalayan insanların yaşamıdır.

Ülkemizin büyük kentlerinde kırdan ve kentten farklı, giderek alıştığımız bir görüntüyü sergileyen gecekondu insanının yaşamına ne feodal, ne de kapitalistleşmiş toplumlarda pek rastlamayız. Bu nedenle gecekonduyu ve gecekondu yaşamını kentsel

yaşamın bir parçası olan ve Batı literatüründe "slum" ve "shanty town" ya da "squatter settlement" olarak adlandıran yerleşim biçimlerinden ve yaşam tarzından ayırt etmek gerekir. Newman ve Bergel'in kent içindeki düşük standartlı yerleşim bölgeleri olarak ifade ettiği slumlarda yaşayanların çoğu; ekonomik bakımdan fakir, yeterli eğitimden yoksun, ya işsiz ya da sosyo-ekonomik açıdan düşük statülü işlerde çalışan kişilerdir. Slumlar tek katlı yapılardan, bir çok aileyi barındıran çok katlı binalara kadar değişim göstermekle birlikte, daima harap görünüşlü, kirli, tamir görmemiş, duvarları yer yer çatlak ya da yarılmış binalardır. Bu görünüşleriyle slumlar tam anlamıyla pislik ve sefaletin birlikte yaşandığı kent mekanlarını oluştururlar (Newman, 1974, 93-98; Taylor, 1975, 7).

Latin Amerika'da II. Dünya savaşının sonlarına doğru başlayan hızlı endüstrileşmenin paralelinde yaşanan ve kırdan kente yönelik bir nüfus hareketinin yaratıcısı olan "squatter settlement"ler ise; bizdeki gecekondu gibi göç sonucu ortaya çıkan bir yerleşme biçimidir (Mac Ewen, 1972, 41). Kırsal ekonomik yetersizliklerinin yarattığı sorunlardan kaçarak yeni ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olma arzusu bu insanları kente yöneltilmiştir. Buralarda yaşayan insanlar bir yandan da kentin sosyal ve kültürel yaşamına katılma arzusu ve çabasına girmektedirler.

Bizdeki gecekondu, oluşumunun farklılığına rağmen, yerleşme biçimi ve daha iyi yaşam koşullarıyla slumlardan ayrılarak, squatter settlement'lara daha çok benzer. Gecekondularımız birbirine benze-

meyen tek katlı, tek odalı, bahçeli, ağaçlı, kümesli, ahşap eklentili, köy özelliklerini halen koruyan görünüşleriyle de slumlardan farklı ve kendilerine özgüdür (Keleş, 1990, 360). Öte yandan toplumun yoksul ve düşük gelirli bireylerini barındıran slum ve gecekondular, meslek, tavır, davranış ve toplumsal değer sistemleri açısından ise benzerlikler taşır. Ancak yine de gecekondunun kendine özgü bir olgu olduğu ve kentin eski ve yeni bölgeleri arasında maddi ve manevi anlamda bir geçiş alanını oluşturduğu unutulmamalıdır.

Türkiye'deki gecekondulaşma olgusu 1945'lere değin uzanır. Bu dönemde bir yandan kırdan makineleşmenin tarım alanlarında söz sahibi olması, öte yandan artan nüfus nedeniyle toprakların parçalanarak daralması, işsiz kalan pek çok köylü ve küçük çiftçiyi yeni ufuklar aramak amacıyla kente yöneltilmiştir. Aynı dönemde kentlerde endüstrileşmenin gerçek anlamıyla tamamlanmamış olması yeni iş olanlarını kırdan gelen insan için yaratamazken, göçenleri marjinal işlerde çalışmak zorunda da bırakmıştır. Başlarda aile reislerinin tek başına gerçekleştirdikleri göç istihdamın yanı sıra barınma sorununu da ortaya çıkarmış, bu da aile üyelerinin göçü tamamlanmasıyla kırdan kente uzayan bir yaşam biçimini başlatmıştır.

Tüm bu bakış açıları bizim gecekonduyu iki yönlü değerlendirmemize neden olmaktadır. Birincisi, insanların temel gereksinmelerini karşılayıcı bir "konut olgusu", ikincisi ise kentte kırım bir uzantısı olarak devam ederek kentle bütünleşmeye fırsat arayan bir gecekondulu kültürü; "yaşam

biçimi olarak gecekondulu"dur (Onat, 1993, 11-20).

Kentler; birbirinden farklı yaşam biçimlerini sergileyen insanların aynı yerleşim alanında diğer yaşam biçimlerini de kabullenerek yaşayabildikleri mekanlardır (Tatlıdil, 1994, 385). Ayrıca kentlerin, bireylerin sosyalleşmeleri üzerindeki etkileri de göz ardı edilemez. Kentler yaşamlarına aracı olduğu bireylerin tutum ve davranışlarında farklılaşmalar yaratırken, sosyalleşme süreci özellikle eğitim aracılığıyla boş zamanların değerlendirilmesinde yenilikler yaratır. Zorunlu faaliyetlerin dışında kalan zamanın değerlendirilmesi kentin farklı kültür gruplarına ve alt kültürlerle yönelik sunduğu olanaklar içindedir. Boş zamanların değerlendirilmesindeki farklılıklar kentin fiziki ve sosyal çevresine göre değişirken, bireylerin kendilerini geliştirme, yetiştirme ve kentle bütünleşme olanaklarının yaratıcısıdır. Bu olanakların sağlanmasında kent kültürünün yeri ve önemi yadsınamaz. Bu açıdan gecekondulu kültürü ve gecekonduya yönelik olarak düzenlenerek boş zaman değerlendirme olanakları son derece önemlidir.

BOŞ ZAMAN VE BOŞ ZAMANIN ALGILANIŞI

Günümüz kent yaşamında; ister endüstrileşmiş olsun, isterse endüstrileşmemiş hemen her toplumda giderek iş saatleri azalırken boş zamanlar artmaktadır. Modern toplumların en önemli özelliklerinden birisi de boş zamanlardaki artış ve boş zamanın yaşamın odağı haline gelmesidir. Çalışanlar açısından boş zaman yoğun çalışma temposunun olumsuz etkilerinden bireyi kurtarıp, toplumla bütünleşmeye doğru yön-

lendiren doğal ve toplumsal bir yaşam hakkıdır (Aytaç, 1994, 341). Genel olarak baktığımızda ise; bireyin hem kendisi, hem de başkaları için bütün zorunluluklardan kurtulup, seçtiği faaliyetle uğraşacağı zaman boş zamandır (Parker, 1971, 27). Bir başka tanıma göre de; boş zaman, "bireyin çalışma ve diğer ödevleri dışında özgürce dinlenme, eğlenme, toplumsal başarı veya kişisel gelişmesi için kullandığı bir zamandır" (Gist ve Fava, 1974, 430). Dumazedier, çalışma dışı zorunlulukları, örneğin; ev işleri için gerekli zaman, ailesel görevlere harcanan zaman, alışveriş yapma gibi faaliyetleri "yarı boş zaman" faaliyetleri olarak adlandırmaktadır (1974). Boş zamanların değerlendirilmesi ise; bireyin arzu ettiği bir uğraşmayı doyum sağlamak amacıyla yaparak zamanını geçirmesidir ki, boş zamanlarda yapılan herhangi bir faaliyet boş zamanların değerlendirilmesinde bir araçtır (Kraus, 1971, 266).

Günümüzde boş zamanların değerlendirilmesine verilen önem giderek artarken, modern toplumlar açısından boş zamanların tanımlanması gibi bir zorluk oluşmuştur. Bu zorluk; boş zaman kavramının sınırlarını belirlemede bireyler açısından ortaya çıkan farklılaşmalardan da kaynaklanmaktadır. Kimileri boş zamanı "bireyin kendisine ayırdığı zaman dilimi", kimileri ise; "bu zaman diliminin birey tarafından özel olarak değerlendirilmesi" olarak ifade etmektedirler (Wilson, 1980, 21-22'den aktaran Tatlıdil, 1994: 389).

Tanımlanışındaki farklılıklara karşın, boş zaman değerlendirme faaliyetleri üzerine yapılan incelemeler; bireyin boş zaman değerlendirme faaliyetle-

rine katılımının kentin yaratıcısı olduğu sosyal ve fiziki çevre ile çeşitlendiğini ileri sürmektedirler. Büyük kentlerin farklı bölgelerinde yaşayan farklı kesimlerin beklentilerine yönelik olarak oluşturulan sosyal ve fiziki olanaklar giderek artan boş zamanların değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Tatlıdil, 1994, 389).

Kentler adeta farklı kültür, sosyal ve ekonomik özelliklere sahip bireylerden oluşan bir mozaiktir. Bu mozaikte bireylerin istek ve arzuları hem farklı, hem de ortaktır. Ayrıca yaş, cinsiyet, nüfus grupları, özel durumlar gibi faktörler de bu faaliyetlerin bir yanda belirleyicileri, diğer yanda da seçicileridir. Bağımlı nüfus içinde eğitime devam eden çocuk ve gençlerin boş zamanları diğer yaş gruplarına oranla daha fazladır. Kent yaşamında bu gruplara yönelik kültür, sanat, spor veya sosyal aktivitelerin düzenlenmesine ayrıcalıkla yer verilir. Zira boş zamanları değerlendirme tutum ve davranışlarını geliştirmede okulun sorumluluğu önde gelmekte (Tezcan, 1977, 90) ve eğitim kurumları bu sorumluluğu olanaklar çerçevesinde yerine getirmektedir. Bu yaş grubu için boş zaman değerlendirme aktivitelerinde rehberlik ve yönlendiricilik de dikkate alınmalıdır. Keza üretkenlikleri kesintiye uğrayan yaşlı grubun boş zamanlarının değerlendirilmesi de kentsel yaşamın bir parçasıdır. Ancak eğitim kurumlarının yöneldeği yaş grubuna dahil olmayan bu bireyler için ayrı programlar geliştirmek daima gözden kaçmaktadır. Oysa ki bu gruba yönelik programlara ağırlıkla ihtiyaç vardır.

Cinsiyet açısından da boş zamanların değerlendirilmesi farklılaşır. Çalışma yaşamına katılmayan kadınlar ile günlük yaşamın bir bölümünü işte geçiren kadın ve erkeklerin hem boş zaman dilimleri hem de aktiviteleri farklıdır. Diğer yandan toplumsal ilişki ve işlevlerde farklı statü ve rolleri yüklenme de bireylerin aktivitelerinde farklılaşmalar yaratabilmektedir. Yaş ve cinsiyet dışında özel gereksinim gruplarının, örneğin; özürlülerin toplumsal yaşam ile bütünleşmeleri, yaşama aktif katılımları yönünden boş zaman aktiviteleri farklılaşmaktadır.

Görünen odur ki; boş zaman kavramı ve boş zamanları değerlendirme anlayışının kentlerin mozaik yapısı içinde alt kültür grupları, yaş, cinsiyet gibi faktörler ile bireylerin rol ve statüleri açısından farklı ele alınması en doğrusudur. Boş zaman değerlendirme faaliyetleri üzerindeki incelemeler, bireyin boş zaman değerlendirme aktivitelerine katılımının kentin yarattığı sosyal ve fiziki çevre ile zenginleştiğine değinmektedir. Özellikle büyük kent merkezlerindeki farklı kesimlerin, farklı beklentilerine yönelik düzenlenerek sunulan hizmet ve programlar boş zaman diliminin doğru ve doyurucu olarak değerlendirilmesinde önemli bir etkidir.

Boş zaman değerlendirme anlayışı kentlerde alt kültür gruplarını içerecek şekilde ele alınmak zorundadır. Zira yapılan araştırmalar boş zaman kullanımının sosyal yapı ve sosyal sınıfın sahip olduğu alt kültür sisteminde şekillendiğini göstermiştir. Üst ve orta sınıf boş zaman değerlendirme mekanları olarak kütüphaneleri, sosyal içerikli toplantıları, açık oturma ve konferans türü aktiviteleri seçerken, alt sosyal sınıflar parkları, oyun alanlarını, eğlence yerlerini, lu-

naparkları daha çok tercih etmektedir (White, 1955, 145).

Kent nüfusunun kentsel alana yayımı, yaşam tarzındaki farklılıklar ve bu yaşam tarzına anlam kazandıran kültür ve alt kültürün birikimlerinin yansımaları kentte gözlenir. Bu yansımaların boş zaman değerlendirme biçimlerini de etkileyerek yön verdiği de bir başka gerçektir. Çünkü kentte yaşamak, kentli olmak anlamını taşımaz. Kentli olmak kent havasını solumaktan öte, kent yaşam biçimine uymak, kentin yaratmış olduğu değerleri bir kültür birikimi içinde algılamak ve özümsemektir. Bu nedenle bir alt kültüre sahip olan gecekonduların boş zamanlarının değerlendirilmesi için geliştirilecek hizmet ve programlar onların kentle bütünleşmelerine yardım edecektir.

Buraya kadar tartışılmış olan, kent yaşamı, gecekonduların insanı ve boş zaman kavramının gecekonduların algılanmasını daha iyi gözleyebilmek amacıyla, Ankara gecekondularında yapılmış bir incelemenin bulgularına bundan sonra değinilecektir.

GECEKONDULARIN TOPLUMU VE BOŞ ZAMAN SORUNU

İnceleme, Ankara kentsel alanının gecekondularında yaşayan 360 ailenin boş zaman değerlendirme biçimleri ile boş zamanı algılayışlarını betimlemeye çalışmaktadır. Ankara'daki gecekondular mahallelerinde yaşayan nüfusun, tüm gecekondular nüfusuna oranlanarak belirlenen örnek hacmi, toplam 60 kümeden oluşmaktadır. Bir mahallede 5 küme ele alınmış olup, toplam 12 mahallede 360 haneye ulaşılmıştır. Örneklemin bölgelere dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1: Araştırma Örneklemine Giren Hanelerin Bölgelere Dağılımı

Bölgenin Adı	Küme Sayısı	Hane Sayısı	Ulaşılan%
Altındağ	10	62	16.67
Çankaya	4	32	6.67
Keçiören	26	142	43.33
Mamak	15	88	25.33
Yenimahalle	5	36	8.00
Toplam	60	360	100.00

Araştırma örneklemini Altındağ ilçesinde 62 hane ve %16.67, Çankaya ilçesinde 32 hane ve %6.67, Keçiören ilçesinde 142 hane ve %43.33, Mamak ilçesinde 88 hane ve %25.33, Yenimahalle ilçesinde 36 hane %8 oranında bir dağılım göstermektedir.

Örneklemeye İlişkin Özellikler:

Ulaşılan örneklemede aile reislerinin yaşları 19 ile 75, eşlerinin yaşları 17 ile 63 arasında değişmektedir. Hem aile reislerinin hem de eşlerinin yaşları 26-35 yaş grubunda yoğunlaşarak genç bir nitelik sergilemektedir. Ailelerin ortalama çocuk sayıları 3'dür ve %76.66'sı ana-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tanı-

mına uymaktadır. Ortalama aile büyüklüğü 4.98 olarak saptanmıştır. Eğitim düzeyine gelince genel olarak kadınların, erkeklere oranla eğitim düzeyi düşüktür ve her iki cinsin eğitim düzeyi ise kent ortalamasının altındadır.

Hane halkının %46'sı asgari ücretin altında bir gelire sahiptir. Kadınlar arasında çalışma oranı %11.78 bulunurken, erkeklerde % 2 oranında işsiz bireye rastlanmıştır. Yapılan iş, düşük statülü, az geliri ve güvencesiz işlerdir.

Boş Zamanın Algılanışı:

Kadın ve erkeklere göre boş zamanlarının nasıl algılandığına ilişkin bulgular Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2: Gecekondu Ailesinin Boş Zaman Değerlendirme Biçimleri

Boş Zamanda Yapılanlar	Kadınlar	Aile Reisleri	Gençler
Kahveye gitme	-	24.50	23.00
Gazete-dergi-kitap okuma	2.67	13.2	16.00
Komşularla sohbet etme	31.90	-	6.50
TV seyretme	47.20	5.7	13.70
El işi yapma	13.90	-	11.10
Spor yapma	-	-	8.9
Çalışma	-	37.00	11.8
İş arama	-	11.00	-
Herhangi bir işle oyalanma	4.33	5.20	-

Çizelge 2'de görüldüğü gibi; kadınlar için ev işleri, çocuk bakımı dışında kalan zamanlar, erkekler içinse, işten arta kalan zamanlar boş zamandır. Özellikle "hafta sonu boş zamandır" diyen aile reisleri; bu zaman dilimini aileye maddi katkı sağlamak için kullandıklarından boş zamanları olmadılarından yakınmışlardır.

Gecekondu boş zamanın algılanışı klasikdir ve değerlendirilmesinin yönlendirilmesine ilişkin bakış açısı henüz sınırlıdır. Boş zamanlar gelişigüzel, plansız geçirilmektedir. Aile reisi ve eşlerinin bu algılayışlarının yanı sıra çocuk ve gençler için boş zaman, okul dışı zamanlarda arkadaşlar, oyun ve dinlenme ile geçirilen bir zaman dilimidir. Gençler bu zaman diliminin daha akıllı ve faydalı faaliyetlerle değerlendirilmesinde devletin işlevine değinmekte ve mahallelerinde bu tür merkezlerin yokluğundan yakınmaktadırlar.

Gecekondu ailesinin boş zamanlarında yaptığı faaliyetleri incelemek kentle bütünleşme bakışı ile gecekondu insanına yönelik faaliyetlerin planlanmasına yardımcı olacaktır. Bu amaçla gecekondu ailesine boş zamanlarında yaptıkları sorulmuştur. Gecekondu ailesinin ancak %9.8'nin boş zamanı yoktur. Bu ailelerin yanıtları incelendiğinde bir çoğunun boş zaman kavramını yanlış değerlendirdikleri görülmüştür. Boş zamanı olduğunu söyleyen aile reisleri ile genç erkeklerin büyük çoğunluğu boş zamanlarında kahveye gittiklerini söylerken, kadınlar ile genç kızların büyük çoğunluğu televizyon izlemektedir. Ayrıca genç kızlar ve anneleri komşular arasında günler düzenlemekte, böylece evlerde toplanmak için boş zaman yaratmaktadırlar. Kentte rastlanan altın günleri-

nin gecekondu da un ya da şeker günlerine dönüştürülmüş olması da gecekondu insanının ince zekasının bir ürünüdür.

Özellikle gecekondu erkeklerin boş zamanlarını iş arayarak ya da çalışarak geçirmeleri de ilgi çeken bir başka bulgudur. Bu durum boş zaman tanımını tam olarak bilmeyen gecekondu insanının bilgisizliğinden çok ekonomik çaresizliğinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bulgular genel olarak incelendiğinde boş zamanlarda aktif faaliyetlerden çok, pasif faaliyetlerin yapıldığı ve faaliyetlerin belli sınırlar içinde kalıp, çeşitlenmediği gözlenmektedir.

İkinci bir adım olarak gecekondu ailesinin ortak yaptığı faaliyetler incelenmiştir. Alınan yanıtlara göre; ailelerin hiç değilse ¼'ü yılda bir kez piknik yapmakta, bir kez de lunaparka gitmektedir. Geriye kalan ¾'ünde bu faaliyetlere daha sık yer verilip adeta fırsat yaratılmaktadır. Buna karşın; bir kentli davranış biçimi saydığımız ve üst-orta sosyal sınıflarda gözlenen sinema-tiyatroya gitme faaliyeti çok düşüktür. Ailelerin %5'i sinemaya, %2.24'ü tiyatroya, %4'ü de müzikli eğlence yerlerine yılda birkaç kez gidebilmektedir.

Gecekondu ailelerde yaz tatilinin değerlendirilmesine de ender olarak rastlanmış, bunun yerine izni köyde ya da bir başka işte çalışarak geçirme davranışı gözlemlenmiştir. Yaz tatilini deniz kenarında geçirenlerin oranı yalnızca %4.77'dir. Burada sözü edilen boş zaman aktivitelerinin ekonomik güç ile ilgili olduğu düşünülebilirse de, sinemaya ve tiyatroya hiç değilse yılda bir kez gitmek ekonomik açıdan olanaksız değildir. Öte yandan bu faaliyetlerin neden birey-

sel değil de ortak yapıldığı sorusuna, kadınların ve çocukların bu faaliyetleri erkekler olmadan yapamayacakları gibi bir açıklama getirilmiştir. Bu açıklama, gecekondulu kadını açısından boş zaman yönlendirmelerinin ne denli önemli ve yararlı olacağını gözler önüne sermektedir. Gecekonudaki kadın bireyselleşmesini tamamlayamamış ve erkeğin yönetim ve denetimi altında boş zamanlarını değerlendirici faaliyetlere yöne-

lebilmıştır. Kadınların bireysel katılımları ile gerçekleşen faaliyet türlerine baktığınızda daima konutla sınırlı olduğu ve çevreye açılmadığı hemen göze çarpmaktadır.

Gecekondulu ailesinin bir başka kentsel davranış sayılan kitle iletişim araçlarını izleme durumlarına bakılınca (Çizelge 3), gazete ve dergi okuma oranı çok düşükken, televizyon, radyoya tercih edilerek büyük oranda izlenmektedir.

Çizelge 3: Gecekondulu Ailesinin Kitle İletişim Araçlarını İzleme Durumu

Kitle İletişim Araçları n: 360	İzlenme Sıklığı			
	Hiç	Hergün	Arasıra	Çok seyrek
Radyo dinleme	6.33	79.00	14.00	67
Tv seyretme	66	95.00	3.67	67
Gazete-dergi okuma	30.10	19.70	47.70	2.50

Televizyonun radyoya tercih edilmesine karşın her gün radyo dinleyenlerin oranı %79 gibi yüksek bir orandır. Bu durum özellikle kadınlar ve gençler arasında gözlenmekte ve radyo kanallarındaki çeşitlilik dinlenme durumunu etkilemektedir. Kentte yaşama yılı ve eğitim düzeyi arttıkça gazete ve dergi okuma oranları da artmakla birlikte ekonomik açıdan gazete ve dergi alabilme güçlükleri de okuma oranlarını düşürebilmektedir. İzlenen televizyon programları

açısından (Çizelge 4), erkeklerde birinci sırayı %41 ile haberler alırken, kadınlarda %63 ile diziler gelmektedir. Kadınlar arasında hiç kaçırmadan dizileri izlemek, boş zamanlarda komşularla bunları paylaşmak önemli bir konudur ve kanallarda saatleri çakışan diziler en çok istenmeyen durumdur. Erkeklerin %23'ü spor programlarını kaçırmazken, %17'si özellikle Türk halk müziği içerikli müzik programlarını izlemektedir.

Çizelge 4: İzlenen TV Programları

İzlenen Programlar n:360	Kadınlar	Aile Reisleri	Gençler
Haberler	5.00	41.00	13.00
Diziler	63.67	3.60	36.00
Müzik-eğlence	21.00	15.10	19.00
Spor	33	23.00	21.00
Aktüalite-magazin	10.00	2.97	3.00
Siyasi tartışma	-	14.33	8.00

Genç erkeklerin büyük çoğunluğu spor programlarını, kızların büyük çoğunluğu da dizileri izleyerek annelerleriyle iyi bir özdeşim yaptıklarını göstermişlerdir. Bu arada her iki cins için müzik programlarını izleme oranları da yüksektir (%19). Tercih edilen müzik türü daha çok popüler müziktir. Eğitim düzeyi ve kentle kalış yılı gazete-dergi okumada olduğu gibi; TV programlarının türlerinde de farklılaşma yaratan iki değişkendir. Özellikle aile reisleri arasında kentle kalış yılı ve eğitimin artmasına bağlı olarak haber ve siyasi tartışma türündeki programların izlenme oranları da artmaktadır.

GECEKONU TOPLUMU VE TOPLUM MERKEZLERİ

Kent yaşamında boş zamanlarının değerlendirilişi kent kültürünün ve alt kültürlerinin bir sonucudur. Yani farklı kültürler, farklı boş zaman değerlendirme biçimlerini seçer ve bunları yeni kuşaklara aktarırlar (Tezcan, 1977: 67). Her topluluğa ait danslar, müzikler, oyunlar olduğu gibi düşünlerin, bayramların kutlanması da farklıdır. Bazen yapılan bir faaliyet ya da kutlamada bir çok kültürel özellik bir arada bulunur. Bu durum kültürlerin karışması, çok kültürlülük temelinde modern yaşamın gereklerinden sayılır.

Gecekondu toplumu açısından bu söylemlerin geçerliliği yadsınamaz. Kentte kültürler arası bir geçişi yaşayan, bir alt kültür olarak gecekondu hem geleneksel yapısını korumak, hem de modernleşmek zorundadır. O halde gecekondu insanı için boş zamanlar ve bunların aktif biçimde değerlendirilmesi bu geçişi hazırlayacak ayrıca kentteki çok kültürlülük yaşamını da kolaylaştıracaktır.

Gecekondu insanı için, sosyal, ekonomik ve psikolojik gereksinmelerini de dikkate alarak hizmet üreten, sorun ve güçlüklerin çözümü ile boş zamanların değerlendirilmesine yönelik olarak katılımcı bir anlayışla hizmet sunan merkezlere ihtiyaç vardır. Gecekondu toplum açısından halen mahalle düzeyinde örgütlenen halk eğitim merkezleri, gençlik merkezleri ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile belediyelere bağlı toplum merkezleri, çevre evleri vb. isimlerdeki kuruluşlar kısıtlı boş zaman değerlendirme faaliyetleri sunmaktadır. Bilindiği gibi gençlik merkezleri adından da anlaşılacağı gibi gençlerle sınırlıdır ve yaygın değildir. Bir defa yaşadığı çevre dışına gençleri çıkarmak iyi bir düşünce olsa da, ekonomik yetersizlikler ve hazır olmama gibi nedenlerle uzaktaki bir merkeze gencin ulaşması olası görülmemektedir. Halk eğitimi merkezlerine gelince, bu merkezler örgütlenmelerinde gecekonduya ulaşmış olsalar bile daha çok işe yönlendirici kurs faaliyetlerini baz alarak işsiz gençler ve ev hanımları arasında sınırlı kalmışlardır. Boş zamanların değerlendirilmesinin üreticilikle bütünleştirilmesi tabii ki doğru bir yaklaşımdır ancak bu merkezlerde açılacak kurslar için halkın ilgi ve ihtiyaçları ile katılımı temel alınmamaktadır. Belediyelerin sunduğu hizmetlerde de politik ve siyasal kaygılardan arındırılırsa gerçekçi ve yararlı olacaktır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı olan toplum merkezleri ise; henüz yaygınlaşmamıştır; ayrıca danışma hizmetleri ile sınırlı kalarak halk katılımını esas alan gerçek bir toplum merkezi hizmeti sunmamaktadır.

Gecekondu insanı için tartışılan temelde hizmet ve programlar geliştirerek, organizasyon sağlayacak hizmet modellerinden birisi toplum merkezleridir. Toplum merkezlerinin temel amacı; insanları birbirine kaynaştırarak, işbirliği sağlamak ve bu yolla insan ilişkilerini geliştirmektir. İnsanların yaşadığı çevreden hoşnut olmaları, aynı değer ve amaçları paylaşarak, daha iyi komşuluk ilişkileri ve hemşehrilik duyguları içinde yaşamaları toplumun sağlıklı gelişimi için önemlidir. Böylelikle insanlar arasında karşılıklı etkileşim ve dayanışma sistemleri işlemeye başlar. Özellikle kentte alt kültürler ile bütünleşme süreci oluşur ve sosyal değişim hızlanır. "Toplum merkezleri, mahalle veya köy düzeyinde toplumların ortak ihtiyaç ve sorunlarına yönelik olarak koruyucu, geliştirici, eğitici, boş zamanları değerlendirici ve eğlendirici çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü; bu faaliyetlerin amacına ulaşması için toplumdaki kişi ve kuruluşların katılımında bulunmasının temel bir yaklaşım olarak benimsendiği; bu yolla komşuluk ilişkilerinin ve daha uyumlu bir toplumsal yapının geliştirilmesinin amaçlandığı kuruluşlardır" (Koçyıldırım, 1996, 3).

Toplum merkezlerinin kendine özgü özelliklerini şu başlıklar altında toplayabiliriz (SSYB, 1967).

- Toplumun temel gereksinimlerine yönelik kapsamlı bir programdır.
- İrk, inanç, yaş, cinsiyet ve politik konulardaki düşünce ve farklılıkları göz ardı ederek tüm toplumun ya da büyük bir bölümün faaliyetlere katılabilmesini; sağlayan olanaklardır.
- Seçilmiş bir yönetim kuruluna ve çeşitli faaliyet alanları için özel çalışma gruplarına (komite veya komisyonlar) sahip demokratik bir organizasyondur.

Toplum merkezleri aracılığıyla insanlar tanışır, komşuluk ilişkileri gelişir, hemşehrilik duyguları doyuma ulaşır. Toplum merkezleri, kente yeni gelenlerin kentle bütünleşmelerinde ilk kapıdır (Tomanbay, 1991, 49). Bu bakışla toplum merkezleri bir yanda yeni gelenlerin kentteki karmaşada yitmeden, kentle tanışmalarını, geçmişlerine sahip çıkarak, kentle bütünleşmelerine yardım edebilen, diğer yandan da daha önce kentte yaşamaya başlamış kentli grubu hızlı kent temposu dışına çekip, kent insanını kuşatabilecek anomiden kurtararak, kaybettikleri çevrelere yeniden kavuşmalarına olanak sağlayan kuruluşlardır. Toplum merkezleri hem bireylerin sosyalleşmesine fırsat verir, hem tutum ve değerlerde olumlu yönde bir değişme, gelişme yaratır. Kent insanına kendini yetiştirme geliştirme fırsatı yaratırken, halk katılımı, halkın sorunlarına bilinçlenmesi, sorunlarının çözümünde ortak hareket etme çabalarını geliştirir. Tüm bu değişme, gelişme ve bütünleşme sürecinde toplum merkezleri ne denli gerekli bir örgüt yapısı ise, boş zaman değerlendirme faaliyetlerinin yönlendirilmesi de o denli önemli bir araçtır. Günümüzde boş zamanların değerlendirilmesinin önemi anlaşılmış ve bu programların planlanması ayrı bir uzmanlık alanı haline gelmiştir. Özellikle gecekondu gibi kentin alt kültür gruplarında boş zamanın insanlara öğretilmesi, bilinçli ve olumlu bir şekilde yönlendirilmesine gereksinim vardır. Böylelikle gecekondu insanı daha çabuk kentlileşme sürecine girecek ve bu süreçten yara almadan çıkabilecektir.

Devlet, belediye ve gönüllü kuruluşlar üçgeninde boş zamanlara gere-

ken ilginin verilmesi ve bu tür merkezlerin biran önce oluşturulması umudunun en yakın gelecekte gerçekleşmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aytaç, Ömer. "Modern Toplumda Boş Zaman Olgusu" I. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Sosyoloji Derneği Yayınları III. Ankara, 1974,.

Dumazedier, Joffre. *Toward A Society of Leisure*. Elsevier, New York, 1974.

Dumazedier, Joffre. *Sociology of Leisure* Elsevier, New York, 1974.

Gist, P.N. ve S.F. Fava. *Urban Society*. Sixth Edition New York, 1974.

Keleş, Ruşen. *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yayını, Ankara, 1990.

Koçyıldırım, Şener. "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Faaliyetleri ile Sosyal Refah Hizmetlerine Halkın Katılımı" H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1987,

Koçyıldırım Şener. "Toplum Merkezleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları" SHÇEK Toplum Merkezleri Bilgilendirme ve Değerlendirme Toplantısı. Ankara, 25.Eylül 1995.

Koçyıldırım Şener. "Toplum Merkezleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları" Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 004 Ankara 2000.

Kraus, Richard. *Recreation And Leisure in Modern Society*, USA, 1971.

Mac Ewen, R.C. *Society Newyork*. Rinehart and Co. New York, 1972.

Newman, B.J. "Slums" *Encyclopaedia of The Social Sciences*. The Mc.Millan Co. XIV. New York, 1974,.

Onat, Ümit. *Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci*. T.C.Başbakanlık Kadın ve Sosyal hizmetler Müsteşarlığı Yayını, Ankara, 1993.

Parker, Stanley. *The Future of Work and Leisure*, USA, 1971.

SSYB, *Toplum Kalkınması Aracı ile Sosyal Gelişme*. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları No: 49, Ankara, 1967.

Tatlıldil, Ercan. "Kent Kültürü ve Boş Zaman Değerlendirme" I. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri. Sosyoloji Derneği Yayınları III. Ankara, 1994.

Taylor, M. ve G.R. Hawkes. "Power Structure In Mexican And Mexican", *American Form Labor Families*. 1975.

Tezcan Mahmut. *Boş Zamanlar Sosyolojisi*. Doğan Matbaası, Ankara, 1977.

Tomanbay, İlhan."Kentleşme, Belediyelerde Sosyal ve Kültürel Çalışmalar ve Toplum Merkezleri" H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi. Cilt: 9, Sayı: 1, 2, 3, Ankara, 1991:

White, R. Jhon. "Social Class Differences in the Uses of Leissure". *American Journal of Sociology*, Vol: 61, No: 2. 1995.

Wilson, J. "Sociology of Leisure" *Annual Reviews of Sociology*, Vol. 6. 1980.